

Herézy a bludy, II. časť: Arianizmus a Arius

Jozef Duháček

8. septembra 2023 ✙ Cirkev História ✙ Herézy a bludy

predchádzajúca časť:

Herézy a bludy, I. časť: Pelagianizmus

Prvý z veľkých doktrínálnych sporov, ktoré sužovali kresťanov krátko po tom, čo Konštantín v roku 313 rozhodol o štátnej tolerancii katolíckej Cirkvi a ktorý bol počas ďalších troch storočí otcom mnohých iných, bol arianizmus.

Nie je to moderná forma herézy, a preto v moderných očiach vyzerá zvláštne. Je to pokus racionalizovať vierovyznanie skrze redefinovanie vzťahu Krista k Bohu. V Novom zákone a v učení Cirkvi vystupuje Ježiš Nazaretský ako Boží Syn. Toto meno si dal sám (Mt 11,27; Jn 10,36). Štvrté evanjelium Ho označuje za Slovo (Logos), ktoré bolo na počiatku u Boha a bolo Bohom, skrze ktorého bolo všetko stvorené. Podobnú náuku má svätý Pavol vo svojich nepochybne pravých listoch Efezanom, Kolosanom a Filipanom. Opakuje ju Ignác z Antiochie vo svojich listoch a rímsky historik Plínius – pohan – tiež uvádza, že kresťania na svojich zhromaždeniach spievali chválospev na Krista ako Boha.

Peter Paul Rubens, alegória *Víťazstvo Pravdy nad Herézou*

zdroj: wikimedia commons

Doktrína

Otázka, aký presne je vzťah Syna k Otcovi (ktorý bol v týchto diskusiách všade prijímaný ako jediné Najvyššie božstvo), podnietila medzi rokmi 60 a 200 po Kr. vznik množstva teozofických systémov, ktoré sa všeobecne nazývajú gnosticizmus. Ich autormi boli Basilides, Valentinus, Tatianus a ďalší grécki myslitelia. Hoci všetci títo navštívili Rím a priniesli so sebou svoje učenie, nemali na Západe prívržencov. Západ sa stránil zložitých sporov abstraktnej povahy a bol verný krédu, ktoré prijal pri krste. Intelektuálnymi centrami doby boli egyptská Alexandria a sýrska Antiochia a špekulovalo sa v gréčtine. Rímska Cirkev sa neochvejne držala Tradície. Gnostické školy so svojimi „konjugáciami“ božských síl a „emanáciami“ z

Najvyššieho nepoznatelného Boha („Hlbiny“, či „Ticha“), postupne upadli a všetky tieto špekulácie sa skoncentrovali do otázky, ako je to s „podobnosťou“ Syna Otcovi a „rovnakosťou“ Jeho esencie.

Katolíci vždy vyznávali, že Kristus je pravý Syn a pravý Boh. Uctievali Ho s božskými poctami; nikdy by nedali súhlas na jeho oddelenie, či už pomyselné alebo reálne, od Otca, ktorého Slovom, Rozumom, Mysľou a Intelektom Kristus je a v ktorého srdci prebýval od večnosti. Ale technické termíny tejto doktríny neboli ešte úplne definované; a dokonca aj v gréckych slovách ako esencia (*ousia*), substancia (*hypostasis*), príroda (*fysis*), osoba (*hyposopon*) zotrvali relikty rôzneho významu odvodené od predkresťanských filozofov, ktoré mohli viesť k nedorozumeniam. Prispôsobenie slovnej zásoby, ktorú používali Platón a Aristoteles, kresťanskej pravde bolo otázkou času; nedalo sa to stihnúť za deň; a keď sa to udialo v gréčtine, muselo sa to uskutočniť v latinčine, ktorá nebola verbálne pripravená k takým jemným dištinkciám. To, že sa spory objavujú aj medzi ortodoxnými, ktorí vyznávali všetci jednu vieru, bolo nevyhnutné.

A tieto spory by mohol racionalista využiť, aby nahradil starodávnu vieru svojimi vlastnými výmyslami. Racionalisti sa usilovali poprieť, že v akomkoľvek pravom zmysle by Boh mohol mať Syna; predišli tak Mohameda, ktorý to stručne zhrnul: „Boh ani neplodí, ani nie je splodený“ (Korán, 112). Tomu popieraníu hovoríme unitarizmus. Ariáni prijali veľa z gnostických špekulácií a opisovali Syna ako druhého, alebo nižšieho Boha, stojaceho uprostred medzi Prvou Príčinou a stvoreniami; ako stvoreného z ničoho, no ako stvoriteľa všetkého ostatného; ako existujúceho pred všetkými vekmi; ako zahaleného do všetkých božských dokonalostí okrem tej, ktorá je ich podstatou a základom. Boh sám bol bez začiatku, nestvorený; Syn vznikol a kedysi neexistoval. Lebo všetko, čo má počiatok, musí v istom okamihu začať existovať. Zaznieva v tom veľa z toho, čo sv. Pavol nazval „židovčenie“. Židia mali obrovské problémy vstrebať skutočnosť, že Kristus je Boh a z ich prostredia (prvú boli Ebioniti) opakovane povstávali heretické názory, ktoré Kristovo božstvo popierali. Evokovalo v nich existenciu viacerých bohov, čo nedokázali prijať.

A to je aj vlastná Ariova doktrína. Použitím subtílnych gréckych výrazov popiera, že Syn má rovnakú esenciu, prirodzenosť alebo podstatu s Bohom; nie je rovnakej podstaty (*homoousios* – *consubstantialis*) s Otcom a preto Otcovi nie je ani rovný v dôstojnosti, ani spoluvečný, ani nežije v skutočnej sfére Božstva. Logos, ktorý svätý Ján vo svojom evanjeliu tak enormne vyzdvihuje, je iba božia vlastnosť, rozum, patriaci k Božskej prirodzenosti, ale nie osoba odlišná od osoby Otca a preto je Synom iba metaforicky. To vychádza zo zásady, ktorú Arius uvádza vo svojom liste Eusébiovi z Nikomédie, že Syn „nie je súčasťou Nezrodeného“. Preto ariánski sektári, ktorí uvažovali logicky, museli vyznávať, že Syn je „nepodobný“ Otcovi. Za Boha považovali len Nestvorené v sebe subsistentné bytie a Syna chápali, ako stvoreného z ničoho.

Arius, hereziarcha

zdroj: wikimedia commons

Ale pohľad tak odlišný od Tradície si nenašiel veľa fanúšikov; bolo treba ho obrúsiť a zmierniť – aj za cenu logiky – a tak nastúpila škola, ktorá rýchlo nahradila arianizmus, tvrdila podobnosť Syna Otcovi, či čiastočne, či vo všetkých veciach, či už v samotnej podstate, ale popierala Jeho rovnakú dôstojnosť a spoločnú večnú existenciu. Títo muži „kompromisu“ sa volali semiariáni. V prísnej interpretácii svojej náuky sa priblížili k heretickému extrému; no mnohí z nich zastávali ortodoxnú vieru, hoci nedôsledne.

Semiariáni sa roky pokúšali nájsť kompromis medzi nezmieriteľnými názormi a ich meniace sa vyznania, búrlivé koncily a politické machinácie nám hovoria, aký zmiešaný a pestrý dav sa zhromaždil pod ich zástavou. Dôležité je mať na pamäti, že keď tvrdili, že Slovo Božie je večné, predstavovali si, že sa pred stvorením sveta stalo Synom, aby stvorilo svet a potom vykúpilo ľudstvo. Medzi prednicénskymi spisovateľmi mimo alexandrijskej školy pozorujeme určitú nejednoznačnosť vyjadrení, ktoré sa dotýkajú tejto časti katolíckej doktríny. Katolícki učitelia síce učili, že je len jeden Boh a že je v Trojici, že toto Absolútne Jedno existuje v troch odlišných osobách a že Otec, Logos a Duch nemôžu byť oddelení, ani v realite ani v myšlienkach, napriek tomu zostával priestor na diskusiu o pojme „Syn“ a čase Jeho „splodenia“.

Tu treba spomenúť päť prednicejských otcov: Athenagora, Tatiana, Teofila z Antiochie, Hippolyta a Novaciána, ktorých chápanie pojmu synovstva naznačuje, ako keby nebolo, alebo nebolo vo svojej plnej a dokonalej forme už pred úsvitom stvorenia. Akoby bola nejaká doba, kedy Syn nejestvoval v plnom zmysle slova „Syn“. K nim možno pridať Tertulliana a Metodía.

Od týchto pochybných teórií sa Rím a Alexandria držali bokom. Samotný Origenes, jeho viaceré neuvážené špekulácie Cirkev odmietla a občas boli označované ako arianizmus; ktorý používal výrazy ako „druhý Boh“, práve tento Origenes učil večné Synovstvo Slova. Pre neho Logos, Syn a Ježiš Nazaretský boli jednou stále existujúcou Božskou osobou, splodenou z Otca a len týmto spôsobom „podriadenou“ zdroju Jeho bytia. Vychádza od Boha ako stvoriteľské Slovo, a tak je služobný Sprostredkovateľ, alebo z iného uhla pohľadu je Prvorodený zo stvorenstva.

Dionýza Alexandrijského (260) dokonca v Ríme odsúdili za to, že nazval Syna Božím dielom alebo Božím stvorením; ale obhájil sa pred pápežom a vyznal, že Syn je *homoousios* s Otcom.

Dejiny hnutia

Pavla zo Samosaty, antiochijského biskupa a súčasníka Dionýza Alexandrijského, možno považovať za pravého praotca tých heréz, ktoré akýmkoľvek spôsobom vylučovali Krista z božskej sféry. Človek Ježiš, povedal Pavol, je iný ako Logos a svojimi zásluhami stal Božím Synom. Boh je len jeden v Osobe aj v Esencii. Tri koncily, ktoré sa konali v Antiochii (264 – 268 alebo 269), odsúdili a exkomunikovali nasledovníkov Pavla zo Samosaty.

Ale ani otcovia zhromaždení na týchto konciloch by len tak ľahko neprijali vyznanie *homoousios*, pretože sa báli, aby sa hmotná alebo abstraktná substancia navzájom nezamieňali, ako bolo bežné u pohanských filozofov. Medzi Pavlových stúpencov patrila známy Lucián, editoval Septuagintu a stal sa napokon mučeníkom. Od tohto učeného muža čerpala inšpiráciu antiochijská škola. Historik Eusébius z Cézarey, Eusébius z Nikomédie a aj samotný Arius, všetci boli ovplyvnení Luciánovou náukou. Nie teda z Egypta a jeho mystického učenia, ale zo Sýrie, kde prevládala aristotelská logika a sklony k racionalizmu, pochádzal blud, ktorý nakoniec triumfoval a anticipoval islam, redukovúci večného Syna do hodnosti proroka.

Hereziarcha Arius sa narodil okolo 256, zomrel v roku 336. Hovorí sa, že pôvodom bol Líbyjčan a jeho otec bol Ammonius. V roku 306 sa Arius, ktorý získal svoje náboženské názory od Luciána, presbytera z Antiochie a neskôr mučeníka, postavil na stranu Melétia, egyptského schizmatika, proti Petrovi, biskupovi z Alexandrie. Ale nasledovalo zmierenie a Peter vysvätil Aria za diakona. Ďalšie spory doviedli biskupa, aby svojho odbojného diakona exkomunikoval, ten si však získal priateľstvo Achilla, Petrovho nástupcu, ktorý exkomunikáciu stiahol, v roku 313 ho ustanovil za presbytera a dal mu na starosť okres v Alexandrii zvaný Baucalis. Arius vystúpil proti Sabelliánom, ktorí vo svojom učení o Trojici popierali všetky rozdiely medzi Božskými osobami. Miesto presbytera oprávňovalo Aria oficiálne vysvetľovať Sv. písmo a získal sil veľký vplyv. V roku 318 vypukol jeho spor s biskupom Alexandrom o základnú pravdu o Božom Synovstve a podstate Nášho Pána.

Epifanius opisuje hereziarchu ako vysokého, vážneho, prísneho a presvedčivého; neuvádza nič o jeho morálnych vlastnostiach; existuje však určitá možnosť, že to boli osobné nezhody, ktoré viedli Aria k sporu s patriarchom Alexandrom, ktorého na verejnej synode obvinil, že učí, že Syn je totožný s Otcom (319).

Skutočné okolnosti tohto sporu sú nejasné, poznačili ho aj politické a stranícke motívy. Mnoho sýrskych prelátov nasledovalo inovátora, svojho „Luciánovho žiaka“, ako sa Arius neváhal nazvať. V roku 321 sa v Alexandrii konala diecézna synoda, kde sa zišlo takmer sto egyptských a líbyjských biskupov. Aria exkomunikovala a odsúdila a hereziarcha utiekol do Palestíny a v Cézarei našiel útočisko u Eusébia, cirkevného historika. Eusébiovi z Nikomédie, ktorý sa stal jeho celoživotným obrancom a ktorý vďaka svojim svetským úspechom získal úctu cisára Konštantína, adresoval Arius úplne nerozumné vyhlásenie o princípoch viery, v ktorom odvážne poprel katolícku vieru. Vo svojom dome proskribovaný, vždy pripravený spisovateľ, zložil veršovanú obhajobu svojej náuky, ktorú nazval „Thalia“. Prežilo z nej niekoľko fragmentov. Údajne tiež publikoval piesne pre námorníkov, mlynárov a cestovateľov, v ktorých bolo jednoducho vysvetlené jeho krédo. Proti synodám v Egypte boli zvolávané protisynody v Palestíne a Bitýnii a spory zúrili niekoľko rokov.

Keď sa však Konštantín porážkou spolucisára Licinia (324) stal jediným pánom rímskeho sveta, rozhodol sa obnoviť cirkevný poriadok aj na Východe. Na Západe sa už predtým zaviazal poraziť (koncil v Arles) donatistov. Už sme spomenuli, že Arius v liste nikomédskemu prelátovi odvážne odmietol katolícku vieru.

Ale Konštantín, sám vychovávaný týmto svetsky zmýšľajúcim mužom nebral Ariovu apostázu vážne, poslal z Nikomédie do Egypta patriarchovi Alexandrovi slávny list, v ktorom označil spor ako zbytočnú hádku o slovách a žiadal mier.

Treba pripomenúť, že cisár bol iba katechumen, nedokonale oboznámený s gréčtinou, vonkoncom nekompetentný v teológii a predsa ctižiadostivý vykonávať nad katolíckou Cirkvou vládu podobnú tej, ktorú ako Pontifex Maximus konal nad pohanským náboženstvom. Z tejto byzantskej koncepcie (moderne označovanej ako Erastianizmus) musíme odvodiť pohromy, ktoré počas nasledujúcich storočí poznačili vývoj kresťanskej dogmy. Alexander nemohol v tak životne dôležitej záležitosti ustúpiť. Arius a jeho priaznivci sa však nevzdali. Preto sa v Nicei, v Bitýnii, zhromaždil koncil, ktorý je považovaný za prvý ekumenický a ktorý zasadal od polovice júna roku 325. Arius bol už starý, keď sa po neúspešných rokovaniach a návšteve Egypta objavil pred koncilom v Nicei. Tam bolo jeho vyznanie viery roztrhané na kusy a svätý Mikuláš, biskup z Myry, ten, na ktorého sviatok u nás dávame deťom sladkosti, Aria fyzicky napadol a udel ho po tvári, čím si nadobro zničil reputáciu v kruhoch, ktoré budujú jednotu kresťanov vzájomnou toleranciou a spoločným kráčaním niekam.

Detail neskorostredovekej gréckej ortodoxnej ikony zobrazujúcej svätého Mikuláša z Myry fackujúceho Ariusa na prvom Nicejskom koncile

zdroj: wikimedia commons

Nicejský koncil

Koncilu predsedal biskup Hosius z Córdoby, jediný západný biskup, ktorý sa dostavil. Pápeža sv. Silvestra zastupovali legáti a zúčastnilo sa ho 318 otcov, takmer všetci z východu. Žiaľ, originálne akty koncilu sa nezachovali. Prítomný cisár prejavil náboženskú úctu zhromaždeniu, ktoré tak pozoruhodným spôsobom potvrdilo a ukázalo autoritu kresťanského učenia. Od začiatku bolo zrejmé, že Arius nemôže počítať s veľkým počtom stúpencov medzi biskupmi. Patriarchu Alexandra z Alexandrie sprevádzal jeho mladý diakon, nezabudnuteľný Atanáz, ktorý sa nebojácne pustil do diskusie so samotným hereziarchom a chopil sa na takmer päťdesiat rokov úlohy vodcu a obrancu katolíkov a pravej viery. Otcovia sa proti novátorom odvolávali na Tradíciu a boli vášnivo ortodoxní; Eusébius z Nikomédie poslal koncilu list, v ktorom otvorene vyhlasoval, že nikdy neuzná, žeby bol Kristus jednej podstaty s Bohom.

Tým vznikol spôsob ako rozlišovať medzi skutočnými veriacimi a všetkými, ktorí pod nejakou zámienkou nezastávali tradovanú vieru. Eusébius z Cézarey v mene ariánskej strany zostavil vyznanie viery, v ktorom sa nášmu Pánovi pripisovala každá česť a dôstojnosť, okrem rovnakej podstaty s Otcom. Tak sa slovo *homoousios* stalo lakmusovým papierikom, ktoré dokázalo jednoducho prehliadnuť jemné dvojznačnosti

jazyka, ktoré vždy disidenti horlivo používali. Bola zostavená formulka, ktorá slúžila ako test na vyznávanie doktríny svätého Jána, svätého Pavla a samotného Krista: „Ja a Otec sme jedno.“

Heréza, ako poznamenáva sv. Ambróz, sama poskytla meč, ktorým jej bude odťatá hlava. Koncil vyhlásil, že Otec a Syn sú „rovnamej podstaty“. Nesúhlasilo len trinásť biskupov, šesť sa však neskôr pridalo k pravovernej strane. Hosius vytiahol koncilové vyhlásenia, ku ktorým sa pripájali kliatby proti tým, ktorí tvrdili, že Syn kedysi neexistoval, alebo že predtým, ako bol splodený, nebol, alebo že bol vytvorený z ničoho, alebo že bol z odlišnej substancie alebo esencie ako Otec, alebo bol stvorený alebo premenlivý. Eusébius z Nikomédie stiahol svoj nesúhlas s nicejskou deklaráciou, ale nepodpísal Ariovo odsúdenie. Cisár, ktorý považoval herézu za vzburu proti štátu, navrhol alternatívu – podpis alebo vyhnanstvo a z politických dôvodov bol biskup z Nikomédie krátko po koncile poslaný do vyhnanstva. Arius bol príčinou skazy tohto prominentného preláta.

Ikona z kláštora Mégalo Metéoron v Grécku zobrazujúca I. ekumenický koncil v Nicaei z roku 325 n. l., s odsúdeným Ariom v spodnej časti ikony.

zdroj: wikimedia commons

Hereziarcha bol so svojimi spismi a nasledovníkmi daný do kliatby, ktorú podpísalo viac ako 300 biskupov. Bol vyhnaný do Illyrica, kam ho nasledovali dvaja preláti, Tehonas z Marmarice a Secundus z Ptolemaid. Jeho knihy boli spálené. Tieto udalosti, ktoré snád' vyzerali ako šťastlivé ukončenie sporu, sa však ukázali ako začiatok oveľa väčšej krízy a akcelerovali tú najkomplikovanejšiu situáciu v Cirkvi, akú dovtedy musela prežiť.

Semiariáni

Zatiaľ čo obyčajné ariánske vyznanie obhajoval len málokto, tí politicky skúsení preláti, ktorí sa postavili na stranu Eusébia, viedli teraz boj proti pojmu „rovnamej podstaty“ a jeho šampiónovi Atanázovi. Tento najväčší z východných otcov nahradil Alexandra na tróne egyptského patriarchu (326).

Nemal viac ako tridsať rokov; ale jeho publikované spisy, ktoré predchádzali koncilu, ukazujú myslenie, presnosť a majstrovstvo v danej problematike, ktoré žiadny katolícky učiteľ nemôže prekonať. Jeho bezúhonný život, ohľaduplná povaha a lojalita k priateľom ho robili ťažko napadnuteľným. Úskoky Eusébia, ktorý v roku 328 získal opäť Konštantínovu priazeň, boli podporované ázijskými intrigami a navodili obdobie ariánskej reakcie. Eustathius z Antiochie bol zosadený na základe obvinenia zo sabellianizmu (331) a cisár poslal príkaz, aby Atanáz prijal Aria späť do spoločenstva. Svätý to rezolútne odmietol.

V roku 335 bol hereziarcha oslobodený na dvoch partizánskych konciloch, v Týre a Jeruzaleme, z ktorých prvý zosadil Atanáza na základe falošných a hanebných dôvodov osobného pochybenia. Bol vyhnaný do Trieru a jeho osemnásťmesačný pobyt v týchto častiach priblížil Alexandriu bližšie k Rímu a katolíckemu Západu. V tej dobe zomierala Konstantia, cisárova sestra a odporučila Aria Konštantínovej zhovievavosti. Jej slová, vynesené na smrteľnej posteli, na cisára zapôsobili a on Lýbijčana predvolal, vymámil z neho slávnostné prihlásenie sa k nicejskej viere a nariadil Alexandrovi, biskupovi Konštantínopolu, aby mu dal sväte prijímanie vo svojom vlastnom kostole (336).

Homoousios verzus homoiousios

Arius otvorene triumfoval, ale krátko pred verejným potvrdením svojho víťazstva sa mu náhle urobilo zle a zomrel. Úder Prozreteľnosti prekazil pokus, ktorý katolíci považovali za svätokrádež. Jeho smrť však plíagu nezastavila, lebo v spore, ktorý sa volá po ňom, Arius pôsobil len na začiatku. Nereprezentoval tradíciu Alexandrie, ale špekulatívne myslenie Antiochie. Stranícky teológ nevykazoval žiadne črty génia; a bol produktom, nie zakladateľom školy.

Konštantín teraz neuprednostňoval nikoho okrem ariánov; bol v posledných chvíľach pokrstený prelietavým ariánskym prelátom z Nikomédie; a svojim trom synom (337) odkázal ríšu zmietanú rozbrojmi, ktoré prehľbila jeho nevedomosť a slabosť.

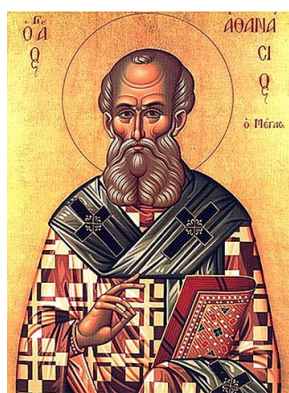
Konstantius, ktorý nominálne vládol Východu, bol sám bábkou svojej cisárovnej a vlastných ministrov. Poslúchal eusebiovskú (ariánsku) frakciu; jeho duchovný vodca Valens, biskup z Mursy, robil čo mohol, aby nakazil Itáliu a Západ ariánskymi dogmami. Heslom sa stal výraz „podobnej podstaty - *homoiousios*“, ktorý mal nahradiť nicejskú formulu. Dá sa povedať, že zúril spor o jedno písmeno, *homoousios* verzus *homoiousios*.

Štrnásť koncilov, ktoré sa konali v rokoch 341 až 360 a na ktorých sa ukázal každý odtieň heretického úskoku, prinieslo rozhodujúce svedectvo o potrebe a účinnosti katolíckeho skúšobného kameňa, ktorý všetci odmietali. Okolo roku 340 sa v liste pápežovi Júliovi alexandrijská cirkev zastala svojho arcibiskupa. Po Konštantínovej smrti bol prinavrátený svojmu ľudu. Ale cisárov syn a nástupca Konštantín II. zomrel v roku 340 a v roku 341 Antiochijský koncil druhýkrát Atanáza zosadil, a ten sa teraz uchýlil do Ríma, kde strávil tri roky.

Gibbon cituje „rozumný postreh“ Wetsteina, ktorý treba pripomenúť. Nemecký učenec poznamenáva, že od štvrtého storočia, keď boli súperiace východné cirkvi takmer rovnako vyzbrojené, čo sa výrečnosti a schopností týka, tak strana, ktorá sa snažila zvíťaziť, sa objavila Ríme, prejavila úctu pápežskému majestátu a dokazovala ortodoxiu svojho vyznania za pomoci latinských biskupov. Preto sa aj Atanáz vydal do Ríma. Jeho patriarchálny stolec si uzurpoval cudzinec Georgios. Rímsky koncil vyhlásil jeho nevinu. V roku 343

Konstans, ktorý vládol nad Západom od Ilýrie po Britániu, zvolal biskupov, aby sa stretli na Sardice v Panónii. Deväťdesiatštyri latinských, sedemdesiat gréckych alebo východných prelátov začalo debaty; ale nedokázali sa dohodnúť a Aziati sa stiahli a usporiadali samostatné a nepriateľské zasadnutie vo Filippopolise v Trácii. Oprávnené sa hovorí, že Sardický koncil odhaľuje prvé príznaky nezhôd, ktoré neskôr viedli k nešťastnej schizme Východu a Západu. Ale pre Latinov sa toto stretnutie, ktoré umožnilo odvolávať sa na pápeža Júlia alebo rímsku Cirkev, zdalo epilógom, ktorý zavŕšil Nicejskú legislatívu, a v tomto zmysle ho citoval Inocent I. vo svojej korešpondencii s biskupmi Afriky.

Získajúc Konstansa, ktorý sa vrúcne chopil jeho sporu, dostal nepremožiteľný Atanáz od svojho orientálneho a semiarijského panovníka tri listy s príkazom vrátiť sa do Alexandrie (349). Podvodní biskupi Ursacius a Valens stiahli svoje obvinenia vznesené pred pápeža Júlia; a keď cestoval domov, cez Tráciu, Malú Áziu a Sýriu, dav dvorských prelátov sa mu klaňal. Títo muži však otáčali plášť podľa vetra, slovami dnešných progresívnych katolíkov, držali prst na pulze doby. Niektorí, ako Eusébius z Cézarey, zastávali platonizujúcu doktrínu, ktorej sa nevzdali, hoci odmietali ariánske rúhanie.

Sv. Atanáz Alexandrijský

zdroj: wikimedia commons

Mnohí však boli ľahostajní k dogmám. Tak vznikla nová strana, prísni a zbožní vyznávači *homoiousios*, ktorí nepodporovali Atanáza, ani neboli ochotní podpísať Nicejské vyznanie, no pomaly sa približovali k pravému vyznaniu a nakoniec ho prijali. V nasledujúcich konciloch zohrali svoju úlohu. Keď však Konstans zomrel (350) a jeho semiariánsky brat Konstantius získal trón, prenasledovanie Atanáza sa zdvojnásobilo.

Sériou intríg boli západní biskupi presvedčení, aby ho vyhнали – na konciloch v Arles, Miláne a Arimine. Práve o tomto poslednom koncile (359), svätý Hieronym napísal, „celý svet zastonal a užasol, lebo zistil že je ariánsky“. Latinskí biskupi boli totiž hnaní hrozbami a šikanovaním, aby podpísali ústupky, ktoré nikdy nerepresentovali ich skutočné názory. Koncily boli také časté, že ich dátumy sú stále predmetom sporov. Osobné problémy zamaskovali dogmatický význam boja, ktorý trval tridsať rokov. Vtedajší pápež Liberius, spočiatku odvážny, nepochybne ortodoxný, ale odtrhnutý od svojho stolca a vyhnaný do bezútešnej samoty Trácie, podpísal vyznanie semiariánskeho znenia, zriekol sa Atanáza, ale postavil sa proti vyznaniu z Arimina.

Túto novú stranu viedol Acacius z Cézarey, ctižiadostivý klerik, ktorý tvrdil, že metropolitom nad Palestínou je on, a nie svätý Cyril Jeruzalemský. Ešte extrémnejšia skupina boli, „Anomoenci“, nasledovali Aëtia, a ovládal ich nejaký Eunomius, usporiadali synodu v Antiochii a Sirmiu, vyhlásili Syna za „nepodobného“

Otcovi a v posledných rokoch Konstantiovho života sa stali mocnými aj v paláci.

Georgios z Kapadócie prenasledoval alexandrijských katolíkov. Atanáz sa utiahol do púšte medzi pustovníkov. Hosia prinútili podpísať nové krédo. Keď cisár zomrel (361), nastúpil Julián, známy ako Odpadlík a dovolil vrátiť sa domov, každému, kto bol vyhnaný pre náboženstvo. Významné zhromaždenie, ktorému predsedal Atanáz v roku 362 v Alexandrii, zjednotilo ortodoxných semiariánov s ním a so Západom. O štyri roky neskôr sa päťdesiatdeväť macedónskych, tzn. dovtedy protinicejických prelátov, podriadilo pápežovi Liberiovi. Ale cisár, ktorý nastúpil na trón v roku 364, Valens, neľútostný heretik, stále pustošil Cirkev.

Obrat

Dlhý boj sa však teraz definitívne obrátil v prospech katolíckej Tradície. Západní biskupi, ako Hilarius z Poitiers a Eusebius z Vercellae, vyhnaní do Ázie za to, že sa držali nicejskej viery, konali v zhode so svätým Bazilom, dvoma svätými Gregormi z Nyssy a Nazianzu – a zmierenými semiariánmi. Ako intelektuálne hnutie heréza už vyčerpala svoju silu. Od roku 379, Theodosius, Španiel a katolík, vládol celej ríši. Atanáz zomrel v roku 373; ale jeho vec zvíťazila v Konštantínopole, dlho ariánskom meste, najprv kázaním svätého Gregora Naziánskeho, potom na druhom všeobecnom koncile (381), otvoreníu ktorého predsedal Meletius z Antiochie.

Tento svätý muž sa počas dlhej schizmy stránil najvýznamnejších protagonistov nicejskej viery; ale uzavrel mier s Atanázom a teraz v spoločnosti sv. Cyrila Jeruzalemského predstavoval umiernený hlas, ktorý zvíťazil. Zo Západu sa neobjavili žiadni vyslanci. Meletius zomrel takmer okamžite. Svätý Gregor Naziánsky, ktorý nastúpil na jeho miesto. Svätý Gregor z Nyssy vypracoval vierovyznanie, ktoré stelesňuje Nicejskú vieru, ale nie je to presne to, ktoré spievame pri tradičnej omši, za to vraj vďačíme sv. Epifaniovi a jeruzalemskej cirkvi.

Koncil sa stal ekumenickým, keď ho potvrdil pápež. Od tohto momentu arianizmus v impériu vo všetkých svojich formách stratil svoje miesto. Jeho vývoj medzi barbarmi bol skôr politický ako doktrínálny. Ulfilas (311 – 388), ktorý preložil Sv. písmo do maeso-gotiky, učil Gótov za Dunajom ariánsku teológiu; ariánske kráľovstvá vznikli v Španielsku, Afrike, Taliansku. Gepidi, Heruli, Vandali, Alani a Longobardi dostali náboženský systém, ktorému boli tak málo schopní porozumieť, ako ho brániť a katolícki biskupi, mnísi, Clovisov meč a pôsobenie pápežstva priviedli arianizmus k definitívnemu koncu už pred ôsmym storočím. V podobe, akú nadobudla za Aria, Eusebia z Cézarey a Eunomia, už heréza nikdy nebola oživená.

Poškrvnili sa ňou však neskôr jednotlivci, medzi ktorými sú Milton a Sir Isaac Newton. Sociniánsky blud, z ktorého vyrástli unitárske doktríny protestantských cirkví nič nedlhuje antiochijskej škole ani koncilom, ktoré vzdorovali Nicaei. Stojí na iných princípoch. Ba ani žiaden ariánsky vodca sa do dejín nezapísal, či charakterom hrdinských rozmerov, či významnými činmi. V celom príbehu je len jeden jediný hrdina – neohrozený Atanáz –, ktorého intelekt bol vďaka Bohu na úrovni problému, ktorý vyvstal a ktorého statočnosť a odvaha sa vyrovnali príkoriu, ktoré musel prekonať boji, od ktorého závisela budúcnosť kresťanstva.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/heresy-a-bludy-ii-cast-arianizmus-a-arius/>